

Per Bauhn

Visst lyckas Gewirth utan att fuska!

Som jag förstår saken är Ragnar Ohlssons återstående invändningar mot Gewirths moralteori två:

(1) Gewirth anger ingen grund för att just frihet och välbefinnande blir föremål för agentens moraliska rättighetsanspråk. Om det nu är de nödvändiga förutsättningarna för framgångsrikt handlande som utgör ståndpunkten för dessa anspråk (vilket Gewirth menar), så borde väl *alla* nödvändiga förutsättningar för *alla* avsiktliga handlingar som en agent vill utföra tas med i räkningen. Om Knarkar-Stina måste ha spruta och knark för att kunna realisera sin avsikt att knarka, så måste väl också dessa objekt omfattas av ett (moraliskt) rättighetsanspråk från hennes sida.

(2) Gewirth visar inte hur ett "egenintresserat rättighetsanspråk" kan förvandlas till ett moraliskt rättighetsanspråk. Att *alla* agenter skulle framföra egenintresserade rättighetsanspråk gör ju inte därmed dessa rättighetsanspråk till *moraliska* rättighetsanspråk. Här fuskar Gewirth!

Ohlssons invändningar vittnar emellertid inte om alltför långtgående ansträngningar att förstå Gewirths argument. Jag skall här bemöta Ohlsson invändningar i ett tvådelat svar, där första delen korresponderar mot Ohlssons invändning (1) och den andra delen korresponderar mot hans invändning (2).

(1) Anledningen till att det är frihet och välbefinnande som blir rättighetsobjekt i Gewirths teori och inte andra betingelser för specifika handlingar är att det är endast dessa generella betingelser som agenten måste göra anspråk på qua agent i kontrast till vad han måste göra anspråk på i mer specifika roller.

När Ohlsson talar om Knarkar-Stina talar han inte bara om en agent, utan om en *specifik typ* av agent, nämligen knarkaragenten. Människor uppträder på motsvarande sätt i skiftande specifika typer av agentroller: de kan vara forskare, politiker, försäljare, strumpstickare, trafikövervakare, osv. I dessa specifika roller kan man också ställa specifika anspråk på vad som måste vara uppfyllt för att man i *den rollen* skall kunna handla framgångsrikt. Dessa

rollrelaterade specifika anspråk kan inte generera några moraliska rättighetsanspråk; de saknar allmängiltighet och går inte att universalisera utanför den egna specifika rollgruppen. Forskaren och knarkaren har i sina respektive agentroller olika anspråk, relaterade till vad som krävs för framgångsrikt handlande inom respektive roll. Samtidigt är de som specifika typer av agenter också delaktiga i den *generella* agentrollen. Varje specifik typ av agent måste också besitta de egenskaper som definierar agenten *qua* agent. Om man inte är en agent, så kan man inte heller vara en specifik typ av agent. Det är *qua* agent som man gör anspråk på frihet och välbefinnande, som de nödvändiga betingelserna för att *överhuvud taget* kunna engagera sig i handlande. Mer specifika betingelser för mer specifika handlingar blir en angelägenhet för specifika typer av agenter, inte för agenten *qua* agent.

Forskaren och knarkaren kan alltså i sina specifika agentroller göra anspråk på sinsemellan vitt skilda betingelser för sitt respektive handlande och likväl i sin gemensamma generella kapacitet *qua* agent båda resa anspråk på frihet och välbefinnande.

Enkelt uttryckt: *alla* agenter, oavsett deras specifika mål och roller, måste göra anspråk på frihet och välbefinnande. I sina specifika roller kan de *dessutom* resa anspråk på ytterligare betingelser, för att kunna vara framgångsrika i dessa roller.

Gewirths tanke är att de rättighetsanspråk som genereras i den generella agentrollen har prioritet före de anspråk som genereras i specifika agentroller. Man kan vara agent utan att vara en viss specifik typ av agent (vaktmästare, politiker, soldat, osv) men man kan inte vara en specifik typ av agent utan att också vara agent i den generella meningen. Endast de rättighetsanspråk som tillkommer alla agenter *qua* agenter är universaliserbara bland och bindande för alla agenter. Endast dessa rättighetsanspråk kan därför ges rang av *moraliska* rättighetsanspråk.

Gewirth ägnar faktiskt ett par sidor i *Reason and Morality* åt att klargöra detta:

Även om de enskilda mål för vilka olika personer handlar kan vara mycket skiftande, så är de betingelser för handlande som erfordras för att realisera deras mål och för att upprätthålla och utöka deras förmåga (handlande) desamma för alla personer. Låt oss betrakta t ex vissa standardfall av extremt avvikande mål, som den religiösa ivraren som vill ge sig själv till Gud även om det innebär att han förlorar sitt jordiska liv, eller den intellektuelle som välkomnar sin blindhet eftersom den gör det möjligt för honom att koncentrera sig på filosofiska problem. Man skulle ju tro att handlingsbetingelserna som erfordras för att realisera sådana mål har lite eller inget

gemensamt med de handlingsbetingelser som erfordras för att den person som vikt sitt liv åt världslig framgång eller krigisk tapperhet skall få sina mål realiserade. Icke desto mindre, så länge den religiöse ivraren och den intellektuelle är agenter, som handlar för att förverkliga sina mål så måste de uppfylla de nödvändiga generella villkoren för handlande. De måste kontrollera sitt uppträdande genom sina fria val, de måste ha förmåga att föra upp vissa minimala planer för vad de skall göra för att uppnå vad de vill ha och de måste ha eller upprätthålla de generella färdigheter eller betingelser som erfordras för att utöva sådan kontroll och göra upp sådana planer (s 59).

Agentskapet och dess logiska konsekvenser ... har en rationell nödvändighet och universalitet som inte är fallet med reklammän eller någon annan specifik typ av agenter (s 157).

Varje specifik agent måste alltså acceptera det som agenten *qua* agent måste acceptera (dvs ett anspråk på frihet och välbefinnande) men det omvända gäller inte.

(2) När det gäller omvandlingen av det egenintresserade rättighetsanspråket till ett moraliskt rättighetsanspråk, så sker detta genom att det förra anspråket universaliseras av den enskilde agenten, inte genom att alla agenter, var för sig, ställer sig bakom det egenintresserade rättighetsanspråket.

Jag förstår inte hur Ohlsson kan få det till att "Bauhn håller uppenbarligen med mig om att det inte är moraliska rättigheter Gewirths resonemang resulterar i" när jag, i den artikel som han replikerar på, skriver att "universaliserat på detta sätt har rättighetsanspråket blivit ett *moraliskt* rättighetsanspråk".

Av Ohlssons text förstår jag, att han läser Gewirth som om denne menat att det är det faktum att *alla* agenter har skäl att för egen del kräva frihet och välbefinnande som gör kravet till ett moraliskt rättighetsanspråk. Men så är nu inte fallet. I stället är det så, att *varje enskild agent* universaliserar grunden för *sitt* egenintresserade rättighetsanspråk. Vilken är denna grund? Jo, själva agentskapet, i kraft av vilket man måste göra anspråk på frihet och välbefinnande. Den enskilde agenten måste då alltså gå från ett egenintresserat anspråk av typen "Jag har rätt till frihet och välbefinnande (eftersom jag är en agent)" till ett anspråk av typen "Alla agenter har rätt till frihet och välbefinnande". Det senare är ett *moraliskt* rättighetsanspråk. Det är ett normativt påstående om vad som tillkommer *alla* agenter.

Övergången från det egenintresserade till det moraliska ligger alltså *inte* i att alla agenter accepterar det egenintresserade rättighetsanspråket. Var och en av dem accepterar visserligen ett

sådant anspråk, men det ger inte i sig anspråket en moralisk form. Det har Ohlsson helt rätt i och det är inte heller vad Gewirth menar. Övergången från det egenintresserade till det moraliska sker i stället genom varje agents *universalisering* av sitt egenintresserade rättighetsanspråk. Det är det Gewirth menar, när han om agenten säger:

Han måste således acceptera ett omdöme att han måste ta hänsyn till andra personers egenintresserade mål eller intressen. Agenten är logiskt tvingad att göra denna övergång från ett egenintresserat till ett moraliskt omdöme, för om han inte gjorde det, så skulle han befinna sig i en position där han förnekade vad han tidigare varit tvungen att hävda, nämligen att det tillräckliga villkoret för att ha rätt till frihet och välbefinnande är att vara en blivande målfullbordande agent (s 147).

Avslutningsvis gläder det mig att jag hade fel om Ragnar Ohlssons förstockelse när det gäller försök att relatera det normativa till det faktuelle. Välkommen i gänget, Ragnar!